

Kto by už len chcel,
aby si ho pamätali ako
nacistu, keď stvoril
IKEA. V ten večer
v roku 1998 zavolať
aj Ottovi. „Prepáč,“
dostal zo seba Ingvar
Kamprad.

Elisabeth Åsbrink

A VO

Viedenskom lese stále stoja stromy

absynt
prekliati / reportéri

~~absynt~~

Elisabeth
Åsbrink

A vo
Viedenskom
lese stále stoja
stromy

Prekliati reportéri
Absynt 2015

Otto vo Švédsku, portrét

Copyright © by Elisabeth Åsbrink 2011
First published under the original Swedish
language title *Och i Wienerwald står träden kvar*
by Natur & Kultur, Stockholm, 2011.

Preklad: Alexandra Debnárová
Redakcia textu: Zuzana Reiselová
Jazyková úprava textu: Zuzana Reiselová
Dizajn, návrh obálky a sadzba: Pavlína Morháčová

Vydavateľstvo Absynt, 2015
www.absynt.sk

ISBN 978-80-971823-3-5

Pred jedným domom v jednom veľkom meste stálo dieťa. Tie časy sú už preč.

Rieka pretína to mesto ako rana, no sedem mostov ju sťa stehy drží pohromade, spája vršky s rovinami a zeleň s výfukovými plynmi. Budapešť.

Chlapček sa hral na neveľkom námestíčku pred domom. Otec bol v práci, matka v byte o niekoľko poschodí vyššie. Nemal súrodencov a jeho kamaráti zrejme vtedy boli kdesi inde. Mal päť rokov a možno mal samotu rád.

Vtom akýsi okoloidúci zastal a prevrтал ho pohľadom. Ten dospelý tak skríkol, že sa chlapec zaraz prestal hrať. To slovo dovtedy nikdy nepočul, ale zahrešenie, tón hlasu a nevraživosť by nikoho nenechali na pochybách. Ani pohľad. Upieral sa priamo naňho.

A teraz urobím strih.

V inej krajine, inom meste, s inou riekou a inými mostami, ktoré spájali brehy ako upínací remeň, žilo iné dieťa: dievča. V Londýne.

Chodilo už do školy, zapájalo sa do detských hier aj kamarátskych intríg a jeho najväčším želaním bolo zúčastniť sa na výročnej tanečnej slávnosti na chlapčenskej škole. A tak sa stalo, že keď mu skutočne prišla obálka s vytlačenou pozvánkou, bolo neskonale šťastné – možno sa i vystatovalo pred kamarátmi –, no len do chvíle, kým neprišlo na to, že kartička je napísaná rukou; bola to iba napodobenina pozvánky, podvrh. Komusi (z úkladu dievča podozrievalo ohrdnutú spolužiačku) sa zachcelo uvidieť, ako príde dychtivé a v krásnych šatách na tanec, aby potupne odhalilo pravdu, keď ho odmietnu vo dverách.

Dievča plakalo od zlosti a sťažovalo sa matke. Aj tú to nahnevalo a presviedčala otca dieťaťa, aby zašli za riaditeľom, falošnicu treba predsa potrestať a dcére sa ospravedlniť. Otec si však zachoval chladnú hlavu, povedal iba „Pšššt“ a „Nechaj to tak.“ Potom použil slovo, ktoré od tej chvíle v dievčine vzbudzovalo odpor a už nikdy sa s ním nedokázala stotožniť. Povedal: „Nie, také čosi (to slovo) nerobí. Neriešime problémy tým, že vytvárame nové, nevyvolávame spory. Steblo, ktoré sa ohne vo vetre, sa nezlomí.“

Hoci čas dievčine medzičasom naložil na chrbát ôsmy krížik, na pocit sklamaní nezabudla. Nedočkala sa zadosťučinenia, nik sa jej nezastal, a navyše ju označili tým slovom – toto všetko spôsobilo, že sa v jej vnútri vytvorila trhlina.

Náhoda chcela, že práve týmto slovom (s prívlastkom prekliaty) počastoval akýsi cudzinec malého chlapca pohrúženého do hry. Nechápal, čo to muž povedal, veď mal iba päť rokov. Vošiel teda do vchodových dverí, vybehol hore po schodoch za matkou a opýtal sa jej:

„Prekliaty Žid – čo to znamená?“

Matka mu nepovedala, že je pokrstený. Vysvetlila mu iba, že jestvujú dva druhy ľudí: dobrí a zlí, a dieťaťu sa tak svet stal o čosi zrozumiteľnejším.

Náhoda chcela, že chlapec z Budapešti a dievča z Londýna narazili na seba ako dospelí, zistili, že im vnútro hyzdí rovnaká hlboká prasklina, a zamilovali sa do seba.

Náhoda chcela, že sa im neskôr narodila dcéra, ktorá zdedila pocit cudzoty – mali ho predsa na rozdávanie. Získala svoj podiel aj na onom slove, no akoby išlo o nejaký neduh. Počúvala: „Pšššt.“ Počúvala: „Čím menej ľudí o tom vie, tým lepšie.“ A neskôr: „Dobre, že tvoje deti nemajú židovského otca, rýchlejšie sa to vyplaví z krvi.“

Tak taký to bol príbeh. Ten môj.

*Mutti, Pappa. Akoby ste nikdy nejestvovali.
A preda som sa narodil.*

Nepoznáme sa, no čítala moju knihu. Na našom prvom stretnutí sme ledva prehodili zopár slov. Počas toho nasledujúceho sme si už dali aj čosi pod zub a potom sme zašli na koncert. Tam, na mieste, ktoré bolo nám obojom neznáme, v priestore skresleného zvuku gitár a basov, sa rozhovorila. Bolo jej zle rozumieť. Naklonila sa teda bližšie ku mne. Čosi ju ťažilo, a tak sa pokúsila vystavať most zo slov a svoje bremeno po ňom prepraviť ku mne.

Keby ste sa jej opýtali, odkiaľ pochádza, odpovedala by vám, že zo Smålandu. A predsa mi dala päťsto listov z Viedne.

Sprvu som nevedela, či ich vôbec chcem.

Neskôr som nebola schopná myslieť na nič iné.

Boli uložené vo veľkej bielej škatuli s vrchnákom, zhotovenej z kartónu a zakúpenej v IKEA. Človek by povedal, že je to irónia osudu alebo – v prípade, že ste naklonení skôr psychologickým výkladom – prejav jej podvedomia.

Možno za tým bola neha, možno čierny humor.

Otto listy roztriedil. Odvtedy sa ich nik ani len nedotkol, nieto aby ich čítal. Ona, jeho dcéra, beztak vedela, čo sa v nich píše. Každá z kôpok bola previazaná motúzom na jednoduchý uzol a predstavovala jeden rok.

Boli tie listy staré? Je sedemdesiat rokov dlhý čas? Alebo ide o obdobie kratšie než jeden ľudský život a rovnako otáznej hodnoty?

Veru tak. Ležali v tej bielej škatuli, husto popísané, v chronologickom poradí, v epicentre smútku.

Celé roky ležali tie spomienky nedotknuté. Akoby vyčkávali, kým vstúpi dnu, medzi tiene a lístie. On však pozeral iným smerom. Nechcel spomínať.

No odrazu držal v ruke zväzok kľúčov. Dostal list, obálku s fotografiami, dni bez poradia, hodiny bez dátumov, pohľady bez slov.

Samozrejme, to Mizzi sa postarala o obrázky a odložila ich. A keď bolo po všetkom, vložila menšiu obálku do väčšej, napísala na ňu meno Otto Ullmann a poslala ju do Švédska.

Uvidel sám seba. Jeho pohľad sa stretol s jasným otcovým pohľadom. Josef! Zrak mu padol na vlastné detské teličko schúlené v matkinom náručí.

Der Blade, Tučinka, tak nazývali Elise pre jej krivky a kypré telo.

Otto s otcom vytvorili družstvá, v jednom boli oni, v druhom matka, a robili si žarty na jej účet, kedykoľvek sa naskytla príležitosť. A ona sa o nich starala, keď dostali horúčku, a strachovala sa, keď zostali vonku pridlho v daždi či zime.

Mutti a Pappa sa delili o Ottov svet rovným dielom. Dieťa sa im narodilo neskoro, a tak sa syn stal prirodzeným stredobodom ich životov. Chránili ho ako oko v hlave. Úzkostlivá Elise sa dokonale starala o jeho zdravie a pohodlie. Jej zásluhou dostával svoje obľúbené jedlá, staré šatstvo nahrádzalo novšie a čistejšie oblečenie, aj tá najmenšia odrenina bola starostlivo obviazaná. Otec ho zas brával von, cibril mu myseľ, oboznamoval ho so svetom. Červený zamat Opery. Boxerský ring. Baletné tyče. Čistý bekhend na tenisovom ihrisku. Rozhovory o futbale, o Bohu a o význame dobrého vzdelania na prechádzkach popri Donaukanali. To bol Josef.

Fotografie z tridsiatych rokov ich zachytávali takých, ako vyzerali kedysi, vo svetle dní, ktoré dávno zhasli. Po boku mužov v uhľovočiernych klobúkoch stáli ženy vo voľných kockovaných šatách. Josef zliezajúci rakúske kopce a Elise v lete s bielymi ponožkami vykúkajúcimi z poltopánok.

Vyzerali takto aj v Ottových snoch? Zachovali si rodičovskú nadradenosť, hoci bol už dávno starší ako oni vtedy? Mali stále štyridsaťpäť rokov, aj keď boli po smrti? Vari ešte vždy pociťoval blízkosť ich lásky?

Josef si zrejme všade brával fotoaparát so sebou. Azda preto len zriedkakedy pózoval pred objektívom, fotografie ho zobrazovali v bežných situáciách, na prechádzke, na chodníku či v parku. Stlačením spúšte zachytávali zároveň jednu za druhou ulice vo veľkej Viedni – momentky presiaknuté letom. Horúčava sa im odzrkadľovala v tvárach, ťaživo spočívala na čelách, v Elisiných vzdušných šatách. Otto v lederhosen, kožených nohaviciach, s handrovým zajačikom v ruke alebo so školskou taškou. Otto s foxteriérom tety Miny, ktorý jednoducho ťahal za vôdžku. Otto odrážajúci sa na kolobežke. Elise na dovolenke, či už v roz zelenanej záhrade na vidieku, alebo stojac v teplom mori, s pohľadom upretým na breh. Odvážila sa doň ponoriť?

Josef sa na všetkých fotografiách tváril spokojne. Rozosmial aj akéhosi kolegu vedľa seba, bolo mu vidieť na očiach, že práve povedal čosi zábavné. V náručí držal svojho syna, hral sa s ním a zhováral, akoby preňho nejestvovalo nič lepšie než život s korpulentnou manželkou a ich malým Ottom.

Spomienky. Idylické obrazy. Vyvolanie zosadených mocností.

Vo Viedni, v tom meste uprostred Európy, sa kedysi prechádzali s dáždnikom, ktorý ich mal chrániť pred horúcim letným slnkom, krmili holuby v parku, kopali do lopty, pochutnávali si na zmrzline a žili svoj rodinný život.

Ottov otec Josef sa pravdepodobne narodil vo Viedni, jeho rodičia sa ta presťahovali z mestečka Jihlava, ktoré svojho času ležalo na hraniciach dvojmonarchie Rakúsko-Uhorska.

Josef mal troch bratov a sestru. Meno ženy, ktorá mu dala život, bolo jedným z mnohých sucho praskajúcich mien v rodostrome, ktorého kmeň už patril minulosti a zostal po ňom iba tieň.

Viem, že Josef túžil po šťastí. Ale či bol naozaj šťastný, to nie je isté. Môžem dosvedčiť, že sa vyžíval vo vyjadrovaní dlhými rozvitými vetami so záplavou vedľajších viet, ktoré na seba nadväzovali. S potešením sa zúčastňoval na rozličných športových stretnutiach, v ktorých si horliví športovci merali sily vo futbale, tenise či atletike. Josef mal schopnosť postrehnúť drobné zmeny v dĺžke kroku či v práci rúk bežca, ktoré docielil nový tréner. Na to, aby sa stal profesionálnym športovcom, pravdepodobne nebol dosť šikovný, pri analyzovaní pohybu jedenástich hráčov s loptou sa však cítil ako ryba vo vode. Aj divák s priemerným záujmom o hru získal vďaka nemu dostatočný prehľad, aby vedel vyvodiť vlastné závery o výsledku zápasu. Navyše Josef rád písal. Stal sa športovým redaktorom.

Hoci to nemožno tvrdiť s absolútnou istotou, zrejme zdedil isté názory, ktoré sa nepochybne dajú sformulovať do viet – on si ich však pravdepodobne osvojil bez slov.

Čo sa raz naučíš, to ti nikto nevezme. Aj toto raz pominie. Steblo, ktoré sa ohne vo vetre, sa nezlomí.

Meno Josefa Ullmanna som vyslovila stotridsať rokov po jeho narodení, dlho potom, ako tragicky zahynul.

Elise Kollmannová prišla do Viedne z Moravy. Rovnako ako Josef sa narodila v Rakúsko-Uhorsku, a hoci zo svojho rodiska neodišla, po skončení druhej svetovej vojny odrazu žila v Československu. Mala husté vlnité hnedé vlasy. Rodičovské hniezdo možno opustila spoločne so sestrami Margarethe a Adolfine, všetky tri boli statné ženy s tmavými

očami. Častejšie než oficiálne krstné mená používali prezývky. Elise si tak skrátila meno na Lisl, Margarethe volali Grete a z Adolfine sa stala Nuny.

Keď spoznali Josefa, začali ho volať Pepi. Štvorica trávila čas spoločne, stali sa z nich priatelia. A tak sa stalo, hoci nepoznáme presný dátum, že sa o dva roky staršia Lisl za Pepiho vydala a zmenila si meno z Kollmannovej na Ullmannovú.

Nachádzala záľubu v športe? Ktovie, prinajmenšom písanie ju však nelákalo. V tomto ohľade do seba nevkladala priveľké nádeje. No donútená budúcimi okolnosťami zo seba vydá to najlepšie.

Keď mala Lisl tridsaťštyri a Pepi tridsaťdva rokov, narodilo sa ich jediné dieťa. Bolo to 20. júla 1925.

Svojho syna Otta kolísali v rovnakej dobrej viere a so želaním šťastnej budúcnosti ako všetci ostatní rodičia. Dávali mu láskyplné prezývky (Zlatúšik, Wutzi, Mucki-Pucki) a dúfali, že namiesto nepekného nosa zdedí nadanie na jazyky, muzikálnosť či cit pre loptu. Chceli, aby chlapec bol citlivý, a súčasne zmyšľal racionálne, prihlásili ho na balet i na box a želali si pritom, aby zdedené aj získané vlastnosti priniesli bohaté a zdravé ovocie.

Vyrástol z neho útlý chlapec s tmavou šticou, vyznačujúci sa briskným umom i pohybmi. Vždy v lete, keď ho dali u holiča ostrihať nakrátko, zvýraznili sa jeho nepravidelné črty a tmavé oči. Lisl s Pepim videli, že je najkrajší zo všetkých detí. Ich jediný.

Možno bola Lisl toho názoru, že po tridsaťpäťke je už pristará, a možno bola ich túžba po synovi natoľko silná, že keď mali svojho Otta, nič viac im nechýbalo.

Vyrastal bez súrodencov, bez toho, aby musel súperiť s čímsi iným ako s vlastnou potrebou byť najlepší. A ako to už pri samozrejmych veciach býva, ani teraz netreba pripomínať, že nič menej sa nepočítalo. Pepi, Lisl a Otto –

tí traja boli nerozlučnými časťami jedného celku. Nič iné k šťastiu nepotrebovali.

Isteže bol rozmazaný.

Akoby mal dve matky, Lisl a slúžka Mizzi sa predháňali v starostlivosti. Matkine sestry Nuny a Grete súperili nielen navzájom, ale i so sestrou chlapcovho otca o to, kto mu dá aké sladkosti či darčeky výmenou za objatia alebo trochu prívľhké bozky, zatiaľ čo Nunin manžel Paul s ním viedol dlhé rozvory o hudbe, politike a športe.

Otto bol svojhlavý a zvyknutý, že jeho názory majú váhu. Ak niečo nebolo podľa jeho predstáv, nadurdil sa, no netrvalo dlho a bol znovu veselý. Beztak zväčša presadil svoju vôľu.

A tak z Otta vyrástol láskyplný, no i do seba zahľadený chlapec, ktorý pohotovo rozdával darčeky, pretože ich vždy dostal priveľa. Charakterizovala ho však i netrpezlivosť a nepokoj.

Istotne mu vštepovali, aké dôležité je slušné správanie a dobré vzdelanie, no Ottove zdvorilé spôsoby a schopnosť konverzovať pramenili skôr z faktu, že jeho rodina pozostávala zo skupiny ľudí v strednom veku, ktorí čítali noviny a milovali literatúru a operu, dospelých, ktorí sa smiali na jeho vtipoch, dovolili mu boxovať, keď sa mu zachcelo, alebo hrať futbal, keď naň mal náladu, dovolili mu rozhodovať, pretože im to robilo radosť a pretože bol pre nich tým najcennejším na svete. A nezabudnime na milú, oddanú Mizzi.

Ako sme už raz povedali, nemožno to vyhlásiť s istotou, no i tak sa odvažujem tvrdiť, že Elise – žena, ktorú som nikdy nestretla – svoje dieťa milovala. A okrem toho, aby Otto študoval, zarábal peniaze, bol populárny najskôr medzi chlapcami a neskôr medzi dievčatami, bol dobrým synom, ktorý so svojou matkou rozoberá tienisté i svetlejšie stránky

života, ktorý si nájde čas, aby sa jej opýtal, ako sa má, a ktorý poslúcha jej rady, chcela iba jedinú vec (trúfalejšie želanie by človek musel hľadať): chcela, aby bol Otto šťastný.

Josef a Elise v horách

Električka z centra mesta zastavila na zastávke Radetzkyplatz a potom sa presunula po koľajniciach ďalej na ulicu Löwengasse. Najskôr prešla okolo školy, potom popri kostole, aby postupne minula pekára, obuvníka aj mliekareň.

Štvrť, kde Otto býval, nebola škaredá, ale ani výnimočne pekná. Löwengasse sa nepodobala na honosnú Praterstrasse, po ktorej sa v nedeľu zavesení do seba svorne špacírovali kresťania i Židia. No nebola ani ako Taborstrasse, kde sa vedľa seba tlačili kaviarničky ponúkajúce čiernu kávu, dennú tlač a partiu šachu. Nepatrla k zastrčeným uličkám ani k hlavným triedam, akoby jej chýbal zámer i zmysel. Mestské vtáctvo sem prilietalo a sadalo si na električkové vedenie akoby náhodou a ľudia na chodníkoch mali vždy kamsi namierené – či už domov, alebo niekam inam, nikto sa sem nevybral kvôli ulici samej.

Na začiatku sedemnásteho storočia bola mestská časť Leopoldstadt nezastavaným kusom zeme na periférii Viedne. Kto sa sem z nejakého dôvodu chcel dostať, našiel planinu – tak sa to miesto kvôli chýbajúcim stromom nazývalo –, a práve sem cisár Ferdinand II. vykázal židovské obyvateľstvo Viedne.

Ak na mape prstom prejdete po uliciach, ktoré sú v súčasnosti husto obývané – Kleine Pfarrgasse, Grosse Schiffgasse, Krumbaumgasse, Karmelitergasse a Taborstrasse, ukáže sa vám ohraničené územie. Tam piekli svoj nekvasený chlieb a usporadúvali trhy. Židia. Planina bez stromov.

Ešte aj v čase, keď sa Otto narodil, Leopoldstadt považovali za židovskú mestskú časť, hoci väčšinu obyvateľstva už tvorili kresťania. Niekedy ľudia nasledovali svoju vieru, niekedy kráčali opačným smerom.

Budova na Löwengasse 49 bola jednoduchá, bez akýchkoľvek okrás. Zatiaľ čo dom oproti sa pýšil girlandami v jugendstile v odtieni anglickej červenej a ten na rohu sa skvel v smotanovej bielej so zlatými hodinami a s balkónmi, ktoré ho zdobili sťa perlový náhrdelník, číslo štyridsaťdeväť neochvejne stálo medzi nimi, s mäsiarstvom vedľa vchodovej brány. Otto býval v byte číslo 15 vedno s Lisl, Pepim a tetou Grete – a slúžkou Mizzi, ktorá k nim prišla z vidieka ako mladé dievča. V štvorzbovom byte dve štvrté južne od Donaukanala žili svoje životy a snívali svoje sny. V Rakúsku. Nie medzi hranicami nemeckej ríše, to ešte nie. Otto stále chodil do školy a Pepi vykonával svoje povolanie redaktora športovej rubriky v denníku *Wiener Tag*. Po celom dni v práci si zvyčajne postojacky zdriemol v električke, no zobudil sa práve včas, aby stihol vystúpiť. Jeho mzda postačovala na pohodlný život, na večery v Opere a sobotné popoludnia na futbalovej tribúne, na víkendové obedы so šamrolami ako dezertom a na slušnú plácu pre Mizzi.

V nedeľu nabalili košíky a električkou sa odviezli do Viedenského lesa. Spolu s Nuny a jej mužom Paulom chodili na pešie túry po lesných chodníkoch a úbočiach. Vzali aj futbalovú loptu, keby náhodou natrafili na nejakú voľnú plochu. Ak bolo teplo, Otto behal po okolí do pásu nahý. Potom si posadali do tieňa, ktorý im poskytla zeleň, čítali si knihy a plánovali každoročný pobyt v Bad Ischli. Zhovárali sa o zraneniach a výkonoch športových hviezd, odychovali od nárokov a zvyklostí všedných dní – slovom, užívali si spoločne strávený voľný čas v škvrnách presvitajúceho slnečného svetla a šume lístia pod korunami stromov vo Viedenskom lese.

Všetkých dospelých v rodine tešilo, že malý Otto okrem inteligencie a muzikálnosti vyniká i nepopierateľným nadaním na jazyky. Pepi požiadal Paula, aby Ottovi dával súkromné hodiny gréckej gramatiky, latinčiny a angličtiny. Pre chlapca – pri jeho inteligencii – by sa azda hodilo povolanie lekára, a či právnika?

Nie je ťažké vybaviť si ich pred očami. Mutti Lisl držala na prechádzkach Otta za ruku, aspoň dovtedy, kým jej to dovolil. Otec Josef bol od manželky o hlavu vyšší, bol pevne stavaný a mal zreteľnú plešinu. Rád kráčal s rukami vo vreckách, široké nohavice sa mu končili tesne pod kolenami, zastrčené do podkoleniek. Samozrejme, na tenisovom dvorci nosil biele.

A Otto. V detských kabátikoch – jeden bol tmavomodrý s dvojradovým zapínaním, druhý s bielymi a modrými pásikmi s dvojradovým zapínaním, no takmer vždy mal krátke nohavice. Bol predsa len dieťa.

Na prechádzke viedenskými ulicami